

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่มีผลต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชนบทภาคเหนือ กรณีศึกษาน้ำตก ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่มีผลต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชุมชน

ในการวิจัยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่มีผลต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและเลือกใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายๆแบบผสมผสานกันคือ การใช้แบบบันทึกภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการสัมภาษณ์จะตั้งประเด็นคำถามไว้กว้างๆและสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดด้วยตนเอง และข้อมูลได้รับการตรวจสอบเป็นระยะๆ ของการเก็บข้อมูลจนมีความสมบูรณ์ จึงนำมาแยกแยะและจัดระบบข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และนำเสนอโดยการบรรยายเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 บริบทชุมชน

หมู่บ้านท่ากู่ตั้งอยู่ในเขตตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาประมาณ 90 กว่าปี โดยได้อพยพมาจากบ้านหลวง ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน เนื่องจากการมีจำนวนประชากรของหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ทำให้เริ่มมีการขาดแคลนพื้นที่เพาะปลูก และมีปัญหาในเรื่องน้ำท่วมหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี เนื่องจากมีลำน้ำแม่ทาไหลผ่านเปรียบได้เสมือนกับเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านท่ากู่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งพบว่า

ชาวบ้านส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่ทา และทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งการทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ไปด้วย

ลักษณะการปกครองของหมู่บ้านทาทุ่ง มีผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดำเนินการปกครองในหมู่บ้าน ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมี กลุ่มต่างๆ ที่เกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่มและช่วยพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้า ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มนัฏ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น ด้านการคมนาคมและสาธารณูปโภคพบว่า หมู่บ้านทาทุ่ง มีถนนลาดยางที่สามารถติดต่อกับภายนอกหมู่บ้านได้อย่างสะดวก มีรถโดยสารประจำทางวิ่งผ่านหมู่บ้าน มีไฟฟ้า และระบบประปาหมู่บ้าน ใช้ทุกหลังคาเรือน นอกจากนี้หมู่บ้านทาทุ่งยังมี โรงเรียน ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน และศูนย์เลี้ยงเด็กเล็ก ที่ให้การดูแลเด็กก่อนวัยเรียนในหมู่บ้าน

สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านทาทุ่ง พบว่า ชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากการผลิตแบบยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อไว้ขาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพบว่าเกือบทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านทาทุ่งจะยึดอาชีพเกษตรกรรมคือ การปลูกข้าวโพด ผักอ่อน ส่งขายให้กับโรงงานอาหารกระป๋อง โดยยึดเป็นอาชีพหลักของครอบครัวแทนการทำนา ปลูกข้าวที่ทำมาแต่ดั้งเดิม เนื่องจากให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่ากว่าการปลูกพืชชนิดอื่นๆ จึงทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ปัจจุบันพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต ที่เป็นไปในลักษณะของการเลียนแบบอย่างของสังคมเมือง จากการที่ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น นอกจากนี้ระบบการผลิตแบบสมัยใหม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างมากมาย ทั้งการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืชและสารเคมีทางการเกษตร ตลอดจนเครื่องจักรกลต่างๆ ที่ใช้ทดแทนแรงงานคน ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ทำกินและบุกรุกพื้นที่สาธารณะและป่าไม้มากขึ้นด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านเป็นอย่างมาก

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านทาทุ่ง พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะของครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สมาชิกของครอบครัวในปัจจุบันจึงประกอบไปด้วย พ่อแม่และลูกๆ โดยจะแยกครอบครัวไปตั้งบ้านเรือนเป็นของตนเอง แต่ก็ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้ๆ กัน เนื่องจากยังต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนแรงงานในกลุ่มของเครือญาติและเพื่อนบ้านด้วย ชาวบ้านในหมู่บ้านทาทุ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดทาทุ่งชาวดีเป็นวัดประจำหมู่บ้าน อันเป็นจุดศูนย์กลางของการทำพิธีกรรมทางศาสนาและศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ซึ่งจะมีประเพณีสงกรานต์ทุกปี ตรงกับวันแรม 8 ค่ำ เดือน 8 นอกจากนี้พบว่าชาวบ้านทาทุ่งยังมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ การเซ่นไหว้ผีต่างๆ เพื่อให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข

ทำการเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตดี และยังเป็นการเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในหมู่บ้านอีกด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบความลึกลับความเชื่อของชาวบ้าน ที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบพฤติกรรมต่างๆ ของชาวบ้านในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน

6.1.2 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชุมชน

ในช่วงระยะเวลากว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาระบบเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการ อันเป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก ผลกระทบของโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านที่ดีขึ้นและการพยายามขวนขวายให้ได้มาซึ่งเงินตรา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้าน จากในอดีตที่มีลักษณะการกินอาหารที่ชาวบ้านจะหาได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติในหมู่บ้าน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝนจะมีอาหารมากมายเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังมีอาหารที่ได้จากการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ อันเนื่องมาจากนโยบายของภาครัฐที่ผ่านมา ได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านในชุมชนชนบทภาคเหนือค่อนข้างรุนแรง ลักษณะการบริโภคอาหารของชาวบ้านจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยพบว่าการซื้อหาอาหารจากตลาดร้านค้า ที่มีคนนำสินค้าจากภายนอกเข้ามาขายในหมู่บ้าน มีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้ามาสู่หมู่บ้านชนบท เกิดการเลียนแบบและเอาอย่างคนจากสังคมเมือง ทำให้ลักษณะอาหารการกินของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องใช้เงินทองในการซื้อหาอาหารมาจากตลาด ร้านค้า และมีแนวโน้มที่จะพึ่งพาผลิตภัณฑ์อาหารสำเร็จรูปจากภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น โดยจะเข้ามาทดแทนอาหารที่ประกอบด้วยตนเองมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารสามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

6.1.2.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะการบริโภคอาหาร ลักษณะการบริโภคอาหารของชาวบ้านในปัจจุบันนั้น พบว่าการลอกเลียนแบบอย่างของสังคมเมืองมากขึ้น โดยมีการเปลี่ยนแปลงอุปกรณ์ในการรับประทานอาหารไปตามสมัยนิยม อย่างเช่น การใช้ภาควัสดุสังเคราะห์สำหรับอาหารแทนการใช้ขันโตกที่ทำด้วยไม้แบบดั้งเดิม มีการใช้กล่องข้าวพลาสติกแทนกล่องข้าวที่สานด้วยใบตาล มีการใช้อุปกรณ์ในการตัดอาหาร เช่น ช้อน ส้อม และตะเกียบ บางครอบครัวก็นั่งรับประทานอาหารบนโต๊ะอาหารแทนการนั่งล้อมวงกับพื้นบ้าน อีกทั้งยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงไปรับประทานอาหารประเภทเนื้อสัตว์กันมากขึ้น ซึ่งสามารถหาซื้อได้ง่ายจากตลาดหรือร้านค้าในหมู่บ้าน นอกจากนี้ในด้านความเชื่อของการบริโภคอาหารพบว่า ชาวบ้านนั้นยังคงมีความเชื่อในเรื่อง

ข้อห้ามในการรับประทานอาหารบางชนิด (อาหารแสลง) สำหรับหญิงที่ขณะมีประจำเดือน หญิงที่ตั้งครรภ์ หญิงหลังคลอดบุตร และผู้ที่ป่วยไม่สบาย แต่ส่วนใหญ่จะพบว่า ความเชื่อในการบริโภคอาหารจะจำกัดอยู่ในกลุ่มของผู้สูงอายุเท่านั้น สำหรับกลุ่มเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านแล้วมักจะไม่ค่อยให้ความสำคัญในเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามการรับประทานอาหารดังกล่าว อาจเป็นเพราะคนกลุ่มนี้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น และการได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกชุมชนด้วย

6.1.2.2 การเปลี่ยนแปลงแหล่งอาหาร แหล่งอาหารหลักในปัจจุบันของชาวบ้านก็คือตลาดและร้านค้าในหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวบ้านและการมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับหมู่บ้านได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าที่เน้นทางด้านวัตถุนิยมได้ทำให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงแหล่งอาหาร จากที่เคยเสาะหาอาหารได้เองตามแหล่งธรรมชาติที่เคยมีอยู่อย่างมากมายในอดีต ก็เปลี่ยนไปเป็นการซื้อหาอาหารจากแหล่งอาหารใหม่ คือ ตลาดและร้านค้าแทน ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพาแหล่งอาหารจากภายนอกหมู่บ้านมากขึ้น

6.1.2.3 การเปลี่ยนแปลงการแสวงหาอาหาร การได้มาซึ่งอาหารของชาวบ้านในปัจจุบันต้องจ่ายเงินตราซื้อหาอาหารมาบริโภคแทบทั้งสิ้น ทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนทำงานหนักเพื่อให้ได้เงินซื้อหาอาหารมาบริโภค ส่วนการเก็บพืชผักและเสาะหาอาหาร ตามป่าเขา ท้องทุ่งนา หอนงน้ำ และลำห้วย ไม่ค่อยจะพบเห็นอีกแล้วในปัจจุบัน แต่การเลือกซื้อหาอาหารจากตลาดและร้านค้าได้กลายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ที่พบเห็นได้อยู่ทุกๆวัน

6.1.2.4 การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาหาร การประกอบอาหารของชาวบ้านนั้นพบว่า ไม่ค่อยมีความแตกต่างกันในแต่ละฤดูกาล แต่จะขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหาร ซึ่งพบว่า การประกอบอาหารในปัจจุบัน จะใช้ระยะเวลาในการประกอบอาหารไม่ค่อยนานดังเช่นแต่ก่อน เนื่องจากการในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาหารที่ทันสมัยมากขึ้น ทำให้การประกอบอาหารกระทำได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งในปัจจุบันยังมีเครื่องปรุงอาหารสำเร็จรูปที่มีขายตามตลาดหรือร้านค้าในหมู่บ้านมากมายหลายชนิดด้วยกัน ในส่วนของวิธีการประกอบอาหารนั้นพบว่าชาวบ้านยังคงใช้วิธีการแกง ต้ม นึ่ง ทอด อบ ปิ้ง และย่างอาหาร นอกจากนี้การประกอบอาหารในปัจจุบันนั้นก็ไม่ได้เป็นหน้าที่ของผู้หญิงแต่เพียงฝ่ายเดียว ผู้ชายส่วนใหญ่เริ่มมีบทบาทในการประกอบอาหารให้กับครอบครัวมากขึ้น การประกอบอาหารในปัจจุบันจึงมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในการกินอยู่ของชาวบ้าน

6.1.2.5 การเปลี่ยนแปลงการถนอมอาหาร การถนอมอาหารเป็นการทำให้ อาหาร สามารถเก็บไว้บริโภคได้นานๆ โดยเฉพาะในยามที่ขาดแคลนอาหารชนิดนั้นๆ การถนอม อาหารในปัจจุบันนั้นพบว่า ไม่ได้เป็นการถนอมอาหารเหมือนกับในอดีต ที่ชาวบ้านจะทำการ ถนอมอาหารให้เก็บไว้บริโภคได้นานๆ และส่วนใหญ่จะทำกันทุกหลังคาเรือน แต่ปัจจุบันพบว่า การถนอมอาหารจะเป็นการไปในลักษณะของการถนอมไว้บริโภคในระยะสั้นๆมากกว่าจะเก็บไว้ บริโภคให้ได้นานๆ โดยเป็นการเก็บรักษาอาหารไว้บริโภคในมือถัดไปมากกว่าที่จะเก็บไว้บริโภค เป็นแรมเดือนแรมปี ซึ่งวิธีการถนอมอาหารในปัจจุบันก็เพียงแค่นำเอาอาหารที่บริโภคไม่หมดเก็บ ไว้ในตู้เย็นเท่านั้นเอง เป็นการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการถนอมอาหาร อีกทั้งชาวบ้าน ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการถนอมอาหารมากนัก เนื่องจากในปัจจุบันชาวบ้านสามารถที่จะหาซื้อ อาหารได้ตามตลาดและร้านค้าในหมู่บ้านได้อยู่แล้ว

6.1.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหารของชุมชน

จากผลการศึกษาพบว่า มีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การ บริโภคอาหารของชุมชน โดยสามารถสรุปปัจจัยต่างๆ ได้ดังนี้

6.1.3.1 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ระบบการผลิต อาชีพ แรงงาน การจ้างงาน รายได้และภาระหนี้สิน จากแรงกดดันทางเศรษฐกิจที่มีต่อชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลง ระบบการผลิตแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบการผลิตพืชพาณิชย์สมัยใหม่ เพื่อการแสวงหาเงินทองมา แลกเปลี่ยนปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะในเรื่องของอาหารที่ชาวบ้าน ต้องบริโภคประจำวัน ส่งผลต่อความจำเป็นที่ชาวบ้านต้องเพาะปลูกพืชสินค้าอย่างเข้มข้น ทำให้ การเพาะปลูกพืชที่เป็นอาหารเพื่อการบริโภคลดน้อยลงไป และต้องพึ่งพาสินค้าอาหารจากแหล่งผลิต อาหารที่มาจากภายนอกชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ

6.1.3.2 ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะครอบครัวเครือญาติ ชนบทธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยมและการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ขนาดของ ครอบครัวที่เล็กลงและการมีความสัมพันธ์ที่ไม่กระชับเหนียวแน่นเหมือนในอดีต ส่งผลกระทบต่อ พฤติกรรมการบริโภคอาหารของชุมชน ในลักษณะของความไม่คุ้มค่ากับการลงทุนเพาะปลูกพืชผัก สวนครัวไว้บริโภค จากการที่ไม่มีเวลาไปดูแลรักษาและการซื้อหาอาหารมาบริโภคก็ทำได้สะดวก กว่ามาก ความเจริญก้าวหน้าทางการสื่อสารสมัยใหม่ทำให้ชาวบ้านได้รับวัฒนธรรมจากต่างถิ่น มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอิทธิพลของวัฒนธรรมจากสังคมเมืองและประเทศตะวันตก ได้ทำให้ชาวบ้าน

เกิดการรับรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมมากขึ้น ทำให้พฤติกรรมการบริโภคอาหารเปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากการบริโภคอาหารประเภทงานด่วน การดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง และการรับประทานอาหารประเภทสำเร็จรูป เป็นต้น

6.1.3.3 ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ แหล่งดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และสาธารณูปโภคต่างๆ ในชุมชน สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านในชุมชน จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนาไปทำการเพาะปลูกพืชพาณิชย์สมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นการปลูกพืชผักชนิดเดียว ได้ส่งผลกระทบต่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติตามมาอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยพบว่า การเพาะปลูกที่ไม่ให้ดินมีเวลาพักฟื้นตัว ตลอดจนการใช้เครื่องจักรกลต่างๆ ในการไถพรวนจนสภาพของดินเสื่อมโทรมลง ได้ทำให้ชาวบ้านต้องใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ได้ทำให้พืชผักพื้นบ้านและสัตว์น้ำต่างๆ ที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ตามแหล่งอาหารธรรมชาติในชุมชนลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก จนบางชนิดเกิดการสูญพันธุ์ไป การขยายพื้นที่เพาะปลูกที่ลุกล้ำเข้าไปในเขตพื้นที่ป่า นอกจากจะเป็นการทำลายป่าไม้ทำให้พื้นดินขาดความอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นการทำให้พื้นที่สีเขียวของชุมชนอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและพืชผักพื้นบ้านต่างๆ จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติลดน้อยลงไปด้วย และพบว่าทำให้แม่น้ำลำคลองเกิดสภาพตื้นเขินจนไม่สามารถใช้เป็นทางระบายน้ำตามธรรมชาติได้ ส่งผลให้สัตว์น้ำต่างๆ ที่เป็นอาหารของชาวบ้านต้องลดน้อยลงไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า การนำเอาความเจริญมาสู่ชุมชนทั้งการก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ไฟฟ้า และการก่อสร้างระบบประปา สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถติดต่อกับภายนอกชุมชนได้อย่างสะดวกมากขึ้นด้วย ทำให้ชาวบ้านรับเอาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารจากชุมชนภายนอกเข้ามาสู่หมู่บ้านตนเองได้โดยง่ายขึ้น จึงเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการบริโภคอาหารระหว่างชุมชน และได้ทำพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงตามมา

6.1.3.4 ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ได้แก่ เครื่องมืออุปกรณ์ เทคนิควิธีการ และการสื่อสารสมัยใหม่ จากผลการศึกษาพบว่า เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้กระตุ้นให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคอาหาร ซึ่งจากเดิมที่ชาวบ้านยึดหลักการผลิตเพียงพอกินพอใช้แบบการเกษตรดั้งเดิม แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่มนุษย์สามารถคิดค้น ค้นแปลง หรือฝืนธรรมชาติได้ การมีเครื่องมือเครื่องใช้และเทคนิควิธีการสมัยใหม่ในการผลิตอาหาร การกระจายอาหาร การแปรรูปอาหาร การเก็บรักษาอาหารที่สามารถให้อาหารคงอยู่ในสภาพเดิมได้นานๆ ตลอดจนผลิตภัณฑ์อาหารชนิดใหม่ๆ การบรรจุหีบห่อที่ดูสวยงาม และการสื่อสารสมัยใหม่ที่ชาวบ้านสามารถรับรู้ข่าวสารได้รวดเร็วมากขึ้น ทำ

ให้ชุมชนชนบทเกิดการลอกเลียนแบบอย่างทางวัฒนธรรมการบริโภคอาหารจากภายนอกชุมชน โดยเฉพาะวัฒนธรรมจากสังคมเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านในหมู่บ้านชนบท ทั้ง การแสวงหาอาหาร การประกอบอาหาร การถนอมอาหารและลักษณะการบริโภคอาหาร

6.1.4 การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่มีผลต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

พฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นทุนทางธรรมชาติของชุมชนไปด้วย ในลักษณะของการใช้ที่ต่างคนต่างก็จะพยายามตัดดวงเอาผลประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมาใช้ให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมาภายหลังจากการกระทำในลักษณะเช่นนั้น จากผลการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร ได้ส่งผลต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนดังต่อไปนี้

6.1.4.1 การใช้ทรัพยากรดินและป่าไม้ พบว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารได้ทำให้ชาวบ้านมีการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกอย่างเข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ โดยมีช่วงของการพักดินที่สั้นลงจนไม่มีช่วงเวลาของการพักดินเลย สภาพของดินขาดความอุดมสมบูรณ์จากการสูญเสียแร่ธาตุอาหารไปไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช จำเป็นต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมีและสารเคมีต่างๆ จากแหล่งภายนอกชุมชนมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการที่ชาวบ้านขูดรีดทรัพยากรจากที่ดินเพิ่มมากขึ้น (Land Exploitation) เพื่อให้ได้มาซึ่งผลตอบแทนในรูปของเงินสดที่สามารถนำไปซื้อหาอาหารมาบริโภคนั่นเอง ภายใต้ระดับเทคโนโลยีของชาวบ้านที่มีอยู่เดิมค่อนข้างจำกัดนั้น ได้ทำให้เกิดการขยายพื้นที่เพาะปลูกรุกกล้าเข้าไปในเขตพื้นที่สาธารณะและป่าไม้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาหลายอย่างด้วยกัน โดยเฉพาะปัญหาการพังทลายของหน้าดินในช่วงฤดูฝน และปัญหาสภาพของดินเสื่อมโทรมลง

6.1.4.2 การใช้ทรัพยากรน้ำ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารที่ต้องพึ่งพาอาศัยระบบเงินตราในการซื้อหาอาหารมาบริโภคตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป มีผลทำให้ชาวบ้านต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของการใช้ทรัพยากรน้ำในชุมชน จากในอดีตที่ชาวบ้านจะอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติจากลำห้วย ลำเหมือง ลำน้ำแม่ทา และน้ำฝนตามฤดูกาล เป็นต้นทุนในการผลิต แต่ในปัจจุบันพบว่าชาวบ้านมีความต้องการผลผลิตให้ได้เพิ่มมากขึ้นเพื่อนำไปขาย จึงทำให้ชาวบ้าน

เกิดการแข่งขันและแย่งชิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นปัจจัยหลักของการเพาะปลูกพืชพาณิชย์สมัยใหม่ ความต้องการปริมาณน้ำของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการในการเพาะปลูกพืชในช่วงฤดูแล้ง จึงจำเป็นต้องใช้เทคนิควิธีการสมัยใหม่ และความรู้เข้ามาช่วยในการจัดการทรัพยากรน้ำในชุมชน พบว่าระบบเหมืองฝายแต่เดิมที่ชาวบ้านจะทำกันขึ้นมาเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาศัยวัสดุที่หามาได้อย่างง่ายดายในชุมชนและช่วยกันลงแรงทำกันเอง ตลอดจนตั้งกฎกติกาการใช้น้ำและการมีคณะกรรมการในการดูแลเหมืองฝายซึ่งเป็นตัวแทนจากชาวบ้าน แต่ในปัจจุบันพบว่าได้มีการเปลี่ยนโครงสร้างของเหมืองฝายไป เริ่มมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย โดยภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรน้ำแทนชาวบ้าน ทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงน้ำของชาวบ้านตามมา ในลักษณะที่คนอยู่ต้นน้ำได้ใช้น้ำอย่างเต็มที่ ส่วนคนอยู่ปลายน้ำเกิดการขาดแคลนน้ำอยู่เป็นประจำ

6.2 การอธิบายผล

การเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม พบว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมที่แท้จริงนั้นเป็นการเลือกที่จะปฏิบัติของชาวบ้านในชุมชน

พฤติกรรมการบริโภคอาหารก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน โดยมีความหมายและคุณค่ามากกว่าการแสดงเอกลักษณ์ของคนใดคนหนึ่ง หากแต่เป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกร่วมกันความเป็นกลุ่มและความรู้สึกเป็นชุมชนหนึ่งเดียวกันด้วย การบริโภคอาหารจึงมีลักษณะเป็นกิจกรรมสังคม (Social consumption) และเป็นกระบวนการต่อยอดทางวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง เพื่อตอบสนองตามความต้องการของคนในชุมชน อาจกล่าวได้ว่าการบริโภคอาหารมิใช่พฤติกรรมของคนใดคนหนึ่งแต่เป็นวัฒนธรรมของชุมชนนั่นเอง หากวิเคราะห์องค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางวัฒนธรรมชุมชน พบว่า มี 3 ประการ ตามที่สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ (2533: 12 – 14) ได้กล่าวไว้คือ

- 1) ระบบการผลิตของชุมชนหรือระบบการทำมาหากิน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอาชีพของชาวบ้านเพื่อให้มีอยู่มีกิน เกิดการคิดค้นและพัฒนารูปแบบการผลิตอาหาร
- 2) ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์ ทั้งจากลักษณะของครอบครัว เครือญาติและชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะของการพึ่งพาตนเองมากขึ้น
- 3) ระบบความเชื่อ อันได้แก่ ศาสนา คุณค่าและพิธีกรรมนั้นพบว่า ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางวัฒนธรรมอื่นๆ แต่ระบบความเชื่อยังคงอยู่ในลักษณะของการเป็นรากฐานทางความคิดของชาวบ้าน ที่มีผลต่อวิถีการดำรงชีวิตในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จึงพบว่าวัฒนธรรมความเชื่อเป็นวัฒนธรรมที่ยังคงตัวอยู่ได้นานที่สุด

โครงสร้างทางวัฒนธรรมชุมชนทั้งสามประการ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์และส่งผลต่อกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระบบใดระบบหนึ่ง ก็จะส่งผลกระทบต่อระบบอื่นๆ และต่อโครงสร้างวัฒนธรรมโดยรวม

หากมองถึงโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่ากู่ก็พบว่า ระบบการผลิตของชุมชนบ้านท่ากู่ ได้เปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตแบบยังชีพไปเป็นระบบการผลิตเพื่อเอาไว้อขาย มีการติดต่อสัมพันธ์กับระบบตลาดและชุมชนภายนอกมากขึ้น เกิดการปรับตัวเข้าสู่ความเป็นชุมชนเมือง โดยการเปลี่ยนแปลงระบบพึ่งพาแรงงานในระดับครัวเรือนไปเป็นแรงงานแลกเปลี่ยนและแรงงานรับจ้างทั้งภายในและภายนอกชุมชน ที่ผลิตผลตอบแทนเป็นค่าจ้างรายวัน ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในครัวเรือนและเครือญาติมีบทบาทน้อยลง แต่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับคนภายนอกมากขึ้น จากการทำไร่ทำนาต้องพึ่งพาเทคโนโลยีทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ และเทคนิควิธีการสมัยใหม่ เกิดการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้นจนทำลายแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน จากการขยายพื้นที่เพาะปลูก การใช้สารเคมีต่างๆ อย่างมากมาย และการไถพรวนดินเป็นบริเวณกว้าง ทำให้สภาพแหล่งดินเสื่อมโทรมลงและแม่น้ำลำคลองตื้นเขินจากการชะล้างของหน้าดินในฤดูฝน อันเป็นการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชผักพื้นบ้านและสัตว์น้ำต่างๆ ที่เป็นอาหารของคนในชุมชน จนส่งผลกระทบต่อการผลิตอาหารทั้งในระบบของธรรมชาติและระบบที่ดำเนินการโดยมนุษย์เอง

ผลการศึกษายังพบว่า ชุมชนบ้านท่ากู่ได้เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตโดยเปลี่ยนไปทำการเพาะปลูกพืชพาณิชย์สมัยใหม่ที่ผลิตเพื่อไว้อขายอย่างเดียว ได้ทำให้การผลิตอาหารเพื่อไว้บริโภคในชุมชนหมู่บ้านไม่เพียงพอ จนต้องพึ่งพาอาหารจากแหล่งภายนอกชุมชนแทน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านท่ากู่ต้องซื้อหาอาหารจากตลาดและร้านค้าทั้งในและนอกหมู่บ้าน การเสาะหาอาหารจากแหล่งอาหารธรรมชาติ หรือการเพาะปลูกพืชผักต่างๆ เพื่อเก็บไว้บริโภคเองก็ไม่ค่อยทำกัน สาเหตุหลักประการหนึ่งคือ การที่ชาวบ้านต้องแข่งขันกับการทำงานให้มากขึ้นอันหมายถึงรายได้ที่จะนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ประการต่อมาคือลักษณะของครอบครัวในปัจจุบันเป็นลักษณะของครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบไปด้วยพ่อแม่และลูกเท่านั้น และอีกประการหนึ่งพบว่าการใช้เงินซื้อหาอาหารมาบริโภคตามตลาดและร้านค้าต่างๆ โดยเฉพาะอาหารประเภทสำเร็จรูปอาหารถุงสำเร็จทำได้ง่ายและสะดวกกว่ามาก ซึ่งผลการศึกษาในเรื่องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหารส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับการศึกษาของพัชรี ยุติธรรม (2539) ที่ระบุว่า วิถีชีวิตของชาวชนบทภาคเหนือที่อยู่ใกล้เมืองมีการเปลี่ยนแปลง มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคม ทำให้สังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรม ที่ทำกินถูกซื้อเป็นโรงงาน วิถีชีวิตของคนชนบทจึงเปลี่ยนไป ต้องทำงานแข่งกับเวลามากขึ้น แหล่งที่ได้มาของอาหารในปัจจุบันได้

ตามร้านค้าของชำ แผงลอย รถเข็น มินิมาร์ท และห้างสรรพสินค้า ขณะเดียวกันลักษณะของครอบครัวขยายได้เปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น จึงนิยมรับประทานอาหารสำเร็จรูปและอาหารนอกบ้านมากขึ้นด้วย เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนอกบ้าน และผลการศึกษาคั้งนี้ก็ยังมีความใกล้เคียงกับการศึกษาของพรรณิ อวนสกุล และคณะ (2541) ที่พบว่า ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่ มีการปรับเปลี่ยนลักษณะการบริโภคอาหารในด้านวิธีการแสวงหาอาหารและแหล่งอาหาร คือ การต้องพึ่งพาแหล่งอาหารไม่ธรรมดามากขึ้น ขณะเดียวกันก็เริ่มมีแนวโน้มการบริโภคอาหารแบบสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ผลการศึกษาด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชุมชนนั้นพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชุมชน ไม่ได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านประชากร ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ทำให้พฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหารของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปได้ถ้ามีปัจจัยบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ (2533) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงมีอยู่ตลอดเวลาตามสภาพแวดล้อมและยุคสมัยที่เปลี่ยนไป วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของโครงสร้างด้านสังคม ดังนั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้ว การดำเนินชีวิตของคนในสังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังที่ผ่องพันธ์ มณีรัตน์ (2521) กล่าวไว้ว่า สังคมและวัฒนธรรมก็มีความเกี่ยวข้องกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว ก็ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่นๆต่อไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่แต่เดิมเป็นรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อไว้ขาย เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหากเทียบกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมของชุมชน ที่พบว่ายังคงมีการสืบทอดคุณค่าดั้งเดิม ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและอาชีพของชาวบ้านส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคอาหาร ในแง่ของการทำลายแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในอดีต และการมีรายได้ที่มากขึ้นและแน่นอน ได้ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนไปพึ่งพาแหล่งอาหารจากระบบตลาดและร้านค้าแทน ประกอบกับการต้องแข่งขันกันทำมาหากิน ทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาประกอบอาหารเอง จึงต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการประกอบอาหารมากขึ้น ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของพรรณิ อวนสกุลและคณะ (2541) ที่ระบุว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนการบริโภคอาหาร คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคม จากสังเขตรกรรมแบบพอเลี้ยงชีพตนเองมาเป็นสังคมภายใต้ระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเกษตรกรรมและระบบนิเวศ เกิดกระแสบริโภคนิยมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคและความเจริญ

ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัสดุ อุปกรณ์ การปรุงอาหาร และผลการศึกษานี้ยังใกล้เคียงกับการศึกษาของ เพ็ญสุดา สอนบุญ (2539: 16) ที่กล่าวว่า การผลิตแบบเกษตรแผนใหม่นั้นนำมาซึ่งความสูญเสียความเป็นอิสระในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสุขภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม อาหารธรรมชาติลดลงและหายากมากขึ้น โรคแมลงศัตรูพืชระบาดมากขึ้น

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและทันสมัยเข้ามาช่วยในการผลิตในภาคการเกษตรกรรม ซึ่งพบว่าผลผลิตที่ได้มีโซ่อาหารอันเป็นความต้องการของชาวบ้านในชุมชนที่แท้จริง แต่กลับอยู่ในรูปของผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นความต้องการของระบบการตลาดในภาคอุตสาหกรรมแทน เป็นผลให้ชาวบ้านในชุมชนต้องพึ่งพาแหล่งอาหารจากภายนอกชุมชนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งต้องใช้เงินตราซื้อหามาแทบทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าจะทำให้ชาวบ้านในชุมชน มีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการขายผลผลิตก็ตาม แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นก็มีได้นำกลับมาในรูปของอาหารสำหรับการบริโภคในครอบครัวเท่านั้น ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำไปใช้จ่ายซื้อหาความสะดวกสบาย และความทันสมัยให้กับครอบครัว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะภาวะการแข่งขันในเรื่องของความเป็นทุนนิยมในสังคมปัจจุบัน

ผลการศึกษาในครั้งนี้ยังชี้ให้เห็นอีกว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านในชุมชน มีลักษณะถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมของสังคมเมือง ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบอย่างของการบริโภคอาหารและรูปแบบการแสวงหาอาหารมาบริโภค ปัจจุบันจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมการบริโภคอาหารได้ถูกครอบงำโดยสื่อต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงอย่างรวดเร็ว เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมเมืองหรือต่างประเทศเข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านได้โดยง่าย และเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของกลุ่ม เช่น กลุ่มเด็กนักเรียน กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น ซึ่งพบว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม สอดคล้องกับ อมรา พงศาพิชญ์ (2542: 17) ที่กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่ง ไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่มนั่นเอง

การลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรมคือ การที่ชุมชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมเมืองและจากวัฒนธรรมต่างชาติ โดยเฉพาะประเทศทางแถบตะวันตกที่พร้อมกันหลังไหลเข้ามาสู่ชุมชนชนบท เปรียบได้เหมือนกับน้ำเหนือที่ไหลบ่าในฤดูฝน ซึ่งพบว่าวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหาร ที่มีอาหารการกินล้วนแล้วแต่ยวบยาน้ำล้นถึงแม้ว่าจะมีราคาแพงก็ตาม แต่สิ่งเหล่านั้นก็ได้ทำให้กลุ่มเด็กนักเรียน

และกลุ่มวัยรุ่นในชุมชนชนบททยากรับประทานไปตามๆกัน กลายเป็นสิ่งที่โต้เถียงกันและมีหน้ามีตาในสังคมสมัยใหม่ จนกลายเป็นระบบทุนนิยมไปอย่างไม่รู้ตัว ทำให้ต้องขวนขวายหาเงินตรา มาตอบสนองความต้องการของตนเอง ผลการศึกษาในครั้งนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พัชรี ยุติธรรม (อ้างแล้ว) ที่พบว่า ชาวชนบทรุ่นใหม่นิยมบริโภคอาหารที่มีรสชาติแปลกใหม่ ที่รับรู้จากการโฆษณาทางโทรทัศน์ และนิยมบริโภคอาหารตามห้างสรรพสินค้า เพื่อแสดงถึงความมีรสนิยม ถึงแม้จะมีราคาแพง แต่กลับสร้างความรู้สึกใหม่ๆ โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นและเด็กวัยรุ่นในชนบท ใกล้เมืองในปัจจุบันนี้ ซึ่งในเรื่องนี้ สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2536: 173) กล่าวไว้ว่า เป็นการเรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้ากับสังคม โดยการเลียนแบบพฤติกรรมของเพื่อนและรับเอาค่านิยมมาปฏิบัติ เพื่อความพึงพอใจและสนองความต้องการของตนเอง

ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่สำคัญอีกอย่างคือ ระบบความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก ก็พบว่า ความเชื่อในเรื่องของการรับประทานอาหารในลักษณะของข้อห้าม (Taboo) ไม่ค่อยได้รับความสนใจและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา โดยเฉพาะในกลุ่มของคนรุ่นใหม่ในชุมชน เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และได้มีโอกาสเล่าเรียนหนังสือจากสถานศึกษาในตัวเมือง ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบทางวัฒนธรรมการบริโภคอาหารแบบสังคมเมือง และประเทศทางตะวันตกได้โดยง่ายและรวดเร็ว รัตนะ บัวสนธิ์ และคณะ (2541 : 16) กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แม้ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่จะช่วยสร้างความเจริญให้แก่สังคม แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นๆ อาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้นก็ได้ และถ้าสังคมไม่เปลี่ยนแปลงสังคมก็เจริญก้าวหน้าขึ้นไม่ได้ ส่วน จวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2531 : 4-14) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมก็คือ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร ที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมทางพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชุมชนนั้น พบว่าชุมชนยังมีกฎเกณฑ์ของการบริโภคอาหารที่เป็นประเพณีปฏิบัติถ่ายทอดกันมานาน มีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นตัวแทนสำคัญของการสืบทอด โดยมีระบบของความเชื่อ เรื่องข้อห้ามต่างๆ ในการบริโภคอาหาร แต่การเปลี่ยนแปลงทางด้านความทันสมัยที่ทำให้ชาวบ้านต้องเร่งปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสของการเปลี่ยนแปลง ได้ทำให้ชุมชนมีการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างไม่จำกัด จนเกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม 3 อย่างคือ แหล่งดิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหมู่บ้านท่ากู่อยู่ในแอ่งที่ราบซึ่งเป็นพื้นที่นา มีภูเขาตระหง่านล้อมรอบและมีลำน้ำแม่ทาไหลผ่านหมู่บ้าน ผลการศึกษาในครั้งนี้โดยเฉพาะเรื่องของการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน พบว่า เมื่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านเกิดการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกอย่างเข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ โดยมีช่วงระยะเวลาของการพักดินที่สั้น

หรือไม่มีช่วงเวลาของการพักดินเลย เนื่องจากชาวบ้านต้องการเพิ่มผลผลิตให้ได้มากขึ้นตามความต้องการของตลาด อันหมายถึงการเพิ่มรายได้ของชาวบ้านที่สามารถนำไปใช้จ่ายได้ ทำให้เกิดการขยายพื้นที่การเพาะปลูกจนเกิดการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ป่าในชุมชนมากขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรน้ำของชุมชน ที่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของการใช้น้ำในอดีตจากการอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติเพียงอย่างเดียวในการเพาะปลูก จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยในการจัดการทรัพยากรน้ำ โดยหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนมากขึ้น อันเป็นการจัดการเชิงเดี่ยวของภาครัฐที่ภาคประชาชนไม่มีส่วนร่วมตัดสินใจและกรรมสิทธิ์โดยสิ้นเชิง ผลการศึกษาเรื่องการใช้ทรัพยากรน้ำได้สอดคล้องกับการศึกษาของ ประสาน ตั้งสิกบุตร (2542) ที่ศึกษาเรื่องสตรีกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือตอนบน ที่ระบุว่า การจัดการทรัพยากรน้ำโดยระบบเหมืองฝาย ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่การจัดการน้ำโดยกรมชลประทาน ซึ่งมีผลต่อการกำหนดปริมาณที่ใช้ในการเพาะปลูก ระบบเหมืองฝายถูกลดความสำคัญลง การใช้น้ำเพื่อการทำนายนากมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำพืชไร่บนท้องนา ได้ผลักดันให้สตรีต้องเปลี่ยนวิธีการใช้ทรัพยากรและความรู้ในการจัดการพันธุ์พืชที่ส่งสมกันมาเสียใหม่ ไปสู่การจัดการแบบใช้เทคโนโลยี และผลการศึกษาเรื่องการใช้ทรัพยากรที่ดินและป่าไม่มีความใกล้เคียงกับการศึกษาของ สันฐิตา กาญจนพันธุ์ (2540) ที่กล่าวว่า เมื่อชาวบ้านมีรายได้จากแหล่งอื่นมากขึ้น ความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากป่าในด้านต่างๆ จึงลดลง ชาวบ้านยังรักษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับป่าไว้อยู่ แม้ว่าจะพึ่งพาป่าน้อยลงกว่าแต่ก่อน แต่ชาวบ้านกลุ่มที่มีฐานะดีและปานกลางที่มีที่ดินทำการเกษตร ยังคงต้องพึ่งพาป่าต้นน้ำและน้ำตามลำห้วยในการทำนา ทำสวน ทำไร่ ตลอดจนการเก็บฟืนและผักป่าของชาวบ้านที่มีฐานะยากจน

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลงานวิจัยไปใช้

การวิจัยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นการศึกษาวิจัยในระดับชุมชน ที่ทำการศึกษาในหมู่บ้านเพียง 1 หมู่บ้าน ในตำบลทาบลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยทำให้ทราบถึง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่มีผลต่อการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ได้แก่ การใช้ทรัพยากรดิน ป่าไม้ และน้ำ ในลักษณะของการทำลายมากกว่าการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับอาจจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชุมชนต่อไป ทั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) จากการศึกษา พบว่าวิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงทำมาหากินกันในภาคเกษตรกรรม แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมือง จึงมีปัญหาคุณภาพสังคมเกิดขึ้นตามมาด้วย เกิดการครอบงำสังคมชนบททำให้เกิดการเลียนแบบอย่างการบริโภคอาหารแบบสังคมเมือง มีการเปลี่ยนแปลงแหล่งอาหารและรูปแบบการแสวงหาอาหารเพื่อบริโภค โดยพบว่ามีความโน้มเอียงของการซื้ออาหารสำเร็จรูปมาบริโภคเพิ่มมากขึ้น อันสะท้อนให้เห็นการพึ่งพาระบบตลาดที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างมากมายและรวดเร็ว ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้เงินทองในการซื้อหาอาหารมาบริโภค ส่งผลให้ทรัพยากรเหล่านั้นลดน้อยลง และสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติก็เริ่มเสื่อมโทรมลง ทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย พื้นดินขาดความอุดมสมบูรณ์ แม่น้ำลำคลองตื้นเขินและเกิดมลพิษทางน้ำตามมา สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อระบบนิเวศทำให้อาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติลดน้อยลงและหายากมากขึ้น จนบางชนิดสูญพันธุ์ไปหรือไม่เหมาะที่จะนำมาบริโภค ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนใช้วัตถุดิบที่หาได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติในการประกอบอาหาร ซึ่งจะส่งผลให้ชาวบ้านเกิดการดูแลรักษาแหล่งอาหารเหล่านั้น ในลักษณะของการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านอนุรักษ์แหล่งอาหารตามธรรมชาติในชุมชน และส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัวและทำรั้วด้วยไม้ประดับที่กินได้ ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเองในครอบครัว

2) จากการศึกษา พบว่าอาหารในปัจจุบันของชาวบ้านส่วนใหญ่ถูกส่งมาจากต่างถิ่น ซึ่งอาจมีสารปนเปื้อนอาหารที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและไม่ค่อยมีคุณภาพประโยชน์ ฉะนั้นควรสนับสนุนการใช้พลังกลุ่มสตรี โดยให้สตรีเป็นแกนกลางในการยกระดับโภชนาการของครอบครัว เพิ่มบทบาทของสตรีในการจัดการเรื่องอาหารสำหรับครอบครัว มีอำนาจการตัดสินใจสูงในการกำหนดพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัวและชุมชน โดยส่งเสริมให้มีการผลิตขนม เครื่องดื่มและอาหารต่างๆ ที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงราคาประหยัดและปลอดภัยภายในหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีส่วนหนึ่งที่ต้องพึ่งพาจากระบบตลาดก็ตาม ซึ่งอาจจัดตั้งในรูปแบบกลุ่มสหกรณ์แม่บ้าน โดยใช้กลยุทธ์การผลิตอาหารเพื่อโภชนาการในชุมชนอย่างจริงจัง ภายใต้แนวคิดที่จะให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ต่อไป

3) จากการศึกษา พบว่าพฤติกรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านถูกครอบงำโดยสื่อต่างๆที่เข้ามาอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะสื่อทางโทรทัศน์ ทำให้เกิดรสนิยมการบริโภคอาหารตามห้างสรรพสินค้าและการเลียนแบบอย่างเพื่อน ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีบทบาทในการกล่อมเกลาพฤติกรรมการบริโภคอาหารแทนสื่อโฆษณาต่างๆ ให้เกิดการรับรู้ถึงคุณค่าของอาหารพื้นเมือง

4) จากการศึกษาพบว่า การแพร่กระจายของวัฒนธรรมตั้งคมเมืองเข้ามาสู่ชนบท ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบการบริโภคอาหารแบบชาติตะวันตกที่ไม่ค่อยมีคุณค่าทางอาหาร และมีราคาแพง นอกจากนี้ยังพบพฤติกรรมบริโภคอาหารสำเร็จรูปที่ไม่สดและไม่มีคุณค่าอาหาร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าอาหารพื้นเมืองควรได้รับการรักษาให้คงอยู่และควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดการแพร่หลาย เพราะอาหารพื้นเมืองมีคุณค่าต่อสุขภาพอนามัย มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ รวมทั้งมีคุณค่าทางเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งการบริโภคอาหารพื้นเมืองเป็นการแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่แสดงถึงความเรียบง่ายของวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน และแสดงให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติกับมนุษย์ อันเป็นลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

6.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษานี้ พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหารนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และควรจะทำให้ความสนใจค้นคว้าวิจัยต่อไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้จะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้ส่งผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมากมาย หากสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคอาหารของชาวบ้าน ให้เป็นไปในลักษณะที่พึงประสงค์ โดยไม่ให้เกิดการทำลายสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือใช้ทรัพยากรตามธรรมชาติจนเกินความสามารถที่ธรรมชาติจะรองรับได้ ก็จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

- 1) ควรศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหารในพื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท พื้นที่ในเขตอุตสาหกรรม และพื้นที่ในเขตเมือง โดยอาจทำการศึกษาเปรียบเทียบพื้นที่ 2 แห่งที่แตกต่างกันด้วย
- 2) ควรศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้ โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อที่จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคอาหารของชาวบ้าน ให้เป็นไปในลักษณะที่พึงประสงค์ และเกิดการอนุรักษ์แหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สำคัญๆ ในชุมชน
- 3) ควรศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งถึงอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนหรือสถาบันครอบครัวว่ามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบริโภคอาหารอย่างไร